

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/28>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА КОНСОЛІДАЦІЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

STATE REGULATION OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL PROGRESS AND ITS IMPACT ON THE CONSOLIDATION OF ECONOMIC ENTITIES

**Андрущенко І.Г., к.ю.н., доцент,
професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національна академія внутрішніх справ**

У статті розглянуто вплив науково-технічного прогресу на консолідацію суб'єктів господарювання. Зазначається, що правове регулювання науково-технічного прогресу зводиться до розроблення та реалізації заходів державного впливу, спрямованих на своєчасне й оперативне впровадження досягнень науки та техніки у виробництво. Водночас інтереси суспільства потребують швидкого розвитку науки порівняно з технікою та техніки порівняно з виробництвом.

Підкреслюється, що впровадження новітніх технологій для забезпечення науково-технічного прогресу потребує певного часу. Це своєю чергою приводить до продовження строків повернення позичкових коштів та, як наслідок, продовження терміну самоокупності, а також збільшення видатків на сплату відсотків за кредитами.

Визначено основні напрями діяльності державних органів, до повноважень яких віднесено реалізацію науково-технічної політики в розвинених країнах світу, а також розкрито шляхи й основні цілі фінансування науково-технічного прогресу в цих країнах за рахунок коштів державного бюджету. Зауважено, що державне регулювання науково-технічного прогресу в передових країнах здійснюється адміністративними та економічними засобами. Ці напрями розкриваються під час формування середньострокових і довгострокових планів, які включають інтереси національного науково-технічного піднесення.

Підкреслюється, що розвиток світової економіки на сучасному етапі тісно пов'язаний із глобалізаційними процесами, які безпосередньо впливають на прискорені темпи науково-технічного прогресу. Як наслідок, виникає потреба в об'єднанні зусиль із метою здійснення регулюючого впливу на новосформоване економічне середовище.

Виокремлено основних суб'єктів міжнародного регулювання науково-технічного прогресу. Визначено рівні реалізації регуляторних функцій держави. Охарактеризовано окремі елементи механізму державного регулювання науково-технічного прогресу суб'єктів господарювання.

Згруповано чинники, що сприяють подальшій активізації науково-технічного прогресу, а також виділено складники, які спонукають консолідувати активи суб'єктів господарювання з метою прискорення науково-технічного оновлення. Окрім цього, у прикінцевій частині статті систематизовано нормативно-правові акти, що регламентують консолідацію суб'єктів господарювання.

Ключові слова: науково-технічний прогрес, суб'єкти господарювання, консолідація, фінансові установи, консолідовані структури.

The article considers the impact of scientific and technological progress on the consolidation of economic entities. It is noted that the interests of society require the rapid development of science compared to technology and technology compared to production.

The author emphasizes that the introduction of new technologies, due to the provision of scientific and technological progress, takes some time. This, in turn, leads to an extension of the loan repayment period and, as a consequence, an extension of the payback period, as well as an increase in interest expenses on loans.

The main directions of activity of state bodies, whose powers include the implementation of scientific and technical policy in developed countries, as well as revealed ways and main goals of financing scientific and technological progress in these countries from the state budget. It is emphasized that the development of the world economy at the present stage is closely linked to globalization processes, which directly affect the accelerated pace of scientific and technological progress.

The author singles out the main subjects of international regulation of scientific and technological progress. The levels of realization of regulatory functions of the state are determined. Some elements of the mechanism of state regulation of scientific and technological progress of economic entities are described.

The factors that contribute to the further intensification of scientific and technological progress are grouped, as well as the components that encourage the consolidation of assets of economic entities in order to accelerate scientific and technological renewal. In addition, the final part of the article systematizes the regulations governing the consolidation of economic entities.

Key words: scientific and technological progress, economic entities, consolidation, financial institutions, consolidated structures.

Постановка проблеми. Подальший розвиток науково-технічного прогресу (далі – НТП) забезпечується різними заходами, які використовують розвинені країни світу для його стимулювання. До них належать організаційні, економічні, юридичні та інші засоби державного впливу на суспільні відносини, що мають місце в цій сфері. Об'єктом правового регулювання є відносини, що формуються у процесі отримання й реалізації науково-технічних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що піднімається у статті, є актуальним з огляду на шлях України в напрямі співпраці і членства в Європейському Союзі та побудову в нашій державі ринкової економіки.

Цій проблематиці та питанням, що перетинаються з нею, приділяли увагу такі науковці: Н.І. Версаль, М.Г. Делягін, П.В. Круш, Л.В. Крючков, М.В. Литовченко, В.К. Мамутов, О.О. Чувпило, А.М. Шлепаков, Н.В. Щербакова та інші.

Однак сьогодні у вітчизняній науковій літературі майже відсутні фундаментальні дослідження в зазначеній сфері, а тому є особлива потреба у всебічному її науковому розробленні.

Метою статті є здійснення аналізу впливу науково-технічного прогресу на консолідацію суб'єктів господарювання та актуалізація цих питань у нашій державі.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання НТП фактично є поширенням на його результати режиму

власності з усіма економічними та юридичними наслідками, що постають із цього. Реалізація наукових здобутків у сфері суспільного виробництва являє собою встановлення такого правового режиму власності, який зацікавив би суб'єктів господарювання використовувати результати НТП у своїй діяльності. Тому правове регулювання НТП можна розглядати як проблему формування таких правових засобів, які стимулювали би своєчасне оновлення виробництва та підвищення якості продукції, що виробляється.

Загалом правове регулювання НТП зводиться до розроблення та реалізації заходів державного впливу, спрямованих на своєчасне й оперативне впровадження досягнень науки та техніки у виробництво.

Підкреслимо, що довгострокові інтереси суспільства вимагають прискореного розвитку науки порівняно з технікою та техніки порівняно з виробництвом. У зв'язку із цим, щоб оновити виробничі потужності крупного суб'єкта господарювання, необхідні значні капітальні вкладення. Суб'єкти господарювання, як правило, таких ресурсів не мають. Фінансові установи надають кредитні ресурси обережно, оскільки впровадження нової техніки й технологій пов'язане з ризиками фінансових втрат. Наслідки нововведень попередньо ніколи не відомі.

Крім цього, на початкових етапах освоєння оновленого виробництва неодмінно настає зниження показників діяльності суб'єкта господарювання. Як наслідок, спостерігається втрата прибутку – основного мотиву діяльності суб'єкта господарювання.

Реалізація НТП вимагає певного часу, що додатково збільшує терміни повернення позичкових коштів. Це призводить до сплати значних відсотків за кредитами. Відтак суб'єкту господарювання, перш ніж зважитися на переоснащення виробництва, доводиться ретельно вивчити свої можливості, проаналізувати становище інших суб'єктів господарювання та можливості збуту своєї продукції після проведення науково-технічних заходів.

У розвинених країнах світу утворені державні органи, до повноважень яких віднесено реалізацію державної науково-технічної політики. Напрямами такої політики є:

- прогнозування НТП у світовому масштабі та визначення пріоритетів у розвитку науки й техніки своєї країни;
- державне фінансування науково-технічних програм приватних суб'єктів господарювання (пряме фінансування, державні замовлення й закупівлі, податкові та інші пільги);
- упровадження результатів наукових досліджень та патентів у державний і приватний сектори економіки [1, с. 12–15].

Водночас державне регулювання НТП в розвинених країнах світу здійснюється адміністративними й економічними засобами. Обидва напрями державного впливу проявляються у формуванні середньострокових і довгострокових планів (програм), які включають інтереси національного науково-технічного розвитку. Вони зорієнтовані на розвиток наукомістких і традиційних галузей економіки в розрізі новітніх технологій.

Фінансування НТП в розвинених країнах світу за рахунок коштів державного бюджету здійснюється двома шляхами:

- 1) за кошторисами:
  - а) перспективні фундаментальні наукові дослідження, терміни проведення яких чітко не встановлені;
  - б) кошти виділяються під кількість наукових працівників, які виконують дослідження;
- 2) за контрактами:
  - а) державні органи затверджують теми й програми дослідження, встановлюють строки виконання окремих етапів і загалом програм дослідження;
  - б) кошти виділяються під конкретні результати наукових досліджень.

До основних цілей із фінансування НТП з державного бюджету в розвинених країнах світу належать:

- надання на пільгових умовах державних кредитів під заходи щодо НТП;
- забезпечення державних гарантій за кредитами фінансових установ на виконання заходів щодо НТП;
- надання інвестиційних кредитів, знижок на придбання обладнання й устаткування, сума яких вилучається з податків;
- надання різноманітних податкових пільг суб'єктам господарювання, які впроваджують новітню техніку;
- встановлення прискореної амортизації основних фондів, що стимулює суб'єкта господарювання оновлювати обладнання та устаткування.

У системі сприяння НТП значну роль відіграє розвиток патентного законодавства, законодавства про промислову та інтелектуальну власність, розширення умов із забезпечення якості продукції, робіт, послуг, які включають в угоди, що опосередковують різні види господарської діяльності, та у спеціальні угоди на виконання науково-дослідних робіт, створення нових технологій, обладнання тощо. Певне правове закріплення одержує також передовий досвід забезпечення якості продукції у процесі виробництва.

Правові норми, що регулюють суспільні відносини зі стимулювання НТП, сформувалися та продовжують розвиватися як основна частина законодавства, яке регулює господарські відносини. Проте варто зауважити, що це досить динамічна група норм у господарському законодавстві [2, с. 315–316].

Необхідно підкреслити, що сучасний період розвитку світової економіки дуже тісно пов'язаний із глобалізаційними процесами, які безпосередньо впливають на прискорені темпи НТП. Це своєю чергою потребує від держав об'єднання зусиль для забезпечення регулюючого впливу на новосформоване економічне середовище. Реалізація міжнародного регуляторного впливу на світову економіку, що виходить за межі окремих держав та оминає міждержавні угоди, реалізується через діяльність консолідованих структур, які створюються з метою збільшення норми прибутку, що передбачає здійснення НТП. Функціонування таких консолідованих структур на сучасному етапі розвитку суспільних відносин є органічно інтегрованим у систему міжнародних відносин як їх визначальний елемент.

Так, до основних суб'єктів міжнародного регулювання НТП можна віднести, по-перше, державу; по-друге, різні органи та організації міжнародного управління й регулювання, що створюються на міждержавному рівні; по-третє, транснаціональні корпорації, неформальні асоціації та альянси великих консолідованих структур.

Держава є носієм значної кількості регуляторних функцій, які охоплюють економічний, політичний, соціальний, культурний, екологічний та інші боки життєдіяльності суспільства. Покладені на неї функції регулювання вона реалізує на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях. Перші три рівні, з огляду на сутність самої держави та специфіку органів влади, є насамперед прерогативою державного регулювання. Проте на міжнародному рівні, на думку окремих дослідників глобалізації, уже важко визначити, яка влада зосереджена в руках держави. Багато функцій, які раніше виконували уряди, переходить до транснаціональних корпорацій, інститутів громадянського суспільства. Уряди поступово втрачають монополію на реалізацію владних повноважень [3, с. 174]. І це вже не випадковий приклад окремо взятої держави, а загальна тенденція, що є наслідком глобалізаційних процесів, монополізації політики й бізнесу на всіх рівнях існування економічної системи [4, с. 173–174].

Висока ефективність державного регулювання НТП суб'єктів господарювання в більшості випадків може бути досягнута лише за умови реалізації відповідних заохочувальних заходів із боку уряду країни. З огляду на це важливим елементом реалізації державної політики у сфері корпоративної консолідації є антимонопольне регулювання.

Закріплення за органами антимонопольного регулювання додаткових функцій у процесі надання дозволу на консолідацію у пріоритетних (конкурентоспроможних та імпортозамінних) і стратегічних (важливих для забезпечення економічної безпеки країни) галузях дасть змогу контролювати та спрямовувати процеси НТП на вирішення потреб перспективного розвитку національної економіки [5, с. 15–16].

Зазначимо, що до окремих елементів механізму державного регулювання НТП суб'єктів господарювання належать:

- 1) суб'єкти правового регулювання:
  - а) органи держави, які володіють правотворчими властивими повноваженнями;
  - б) органи держави, що володіють правозастосовними властивими повноваженнями;
- 2) об'єкт регулювання:
  - а) керовані суспільні системи й підсистеми (фінансові установи);
  - б) особа – суб'єкт правовідносин;
- 3) основа регулювання: правова система, чинники, які сприяють її функціонуванню;
- 4) засіб регулювання: чинники, які втілюють зміст правових вимог;
- 5) методи регулювання;
- 6) мета регулювання (завжди проявляється в наслідках – результатах правової дії) [6, с. 217–218].

Подальша активізація НТП зумовлена такими факторами:

- намаганням суб'єктів господарювання нарощувати свою конкурентоспроможність через посилення активності на нових ринках;
- отриманням доступу до стратегічних активів за кордоном;
- підвищенням прибутковості транснаціональних корпорацій;
- високим конкурентним тиском суб'єктів господарювання;
- офшорингом послуг;
- збільшенням кількості транснаціональних корпорацій у країнах, що розвиваються [7, с. 10–11].

Консолідація активів суб'єктів господарювання з метою прискорення НТП здійснюється на підставі фактичного складу, що містить такі елементи:

- а) рішення про консолідацію;
- б) договір про консолідацію;
- в) дозвіл антимонопольних органів (у разі концентрації значних обсягів капіталів);

- г) узгодження плану консолідації з податковими органами;
- д) державну реєстрацію рішення про консолідацію.

Моментом виникнення цих правовідносин вважається факт державної реєстрації рішення про консолідацію. Це є поштовхом до виникнення цілого комплексу інших правовідносин: по-перше, правовідносин між суб'єктами господарювання, які консолідуються; по-друге, правовідносин між суб'єктами господарювання та кредиторами [8, с. 6].

Норми про консолідацію суб'єктів господарювання є складовою частиною інституту реорганізації, який входить до системи господарського права.

Зауважимо, що нормативно-правові акти про консолідацію суб'єктів господарювання необхідно поділити на декілька груп. Перша група має включати кодифіковані акти та закони, які містять загальні положення про консолідацію суб'єктів господарювання, загальний порядок проведення цих процесів. Друга група повинна охоплювати закони, які регулюють відносини консолідації суб'єктів господарювання. Третя група має містити підзаконні нормативно-правові акти, які приймаються різними органами державної влади для детального регулювання цих відносин. Нормативні акти, які входять до третьої групи, повинні класифікуватися за сферою дії та за суб'єктом видання. Окрім цього, оформлення правового регулювання нині відображається в багатьох корпоративних актах, які ухвалюються вищим органом управління суб'єкта господарювання. Відносини щодо консолідації суб'єктів господарювання регулюються також самими суб'єктами господарювання шляхом укладення відповідних договорів [9, с. 8–9].

Висновки. Наостанок варто констатувати, що питання державного регулювання НТП необхідно досліджувати комплексно, тобто з урахуванням небезпек, які може приховувати в собі процес регулювання, зокрема: наявності корупційних ризиків, неефективності регулюючого апарату, бюрократизму тощо. Це дає підстави констатувати, що втручання держави у сферу здійснення НТП не є панацеєю від будь-яких негараздів, за певних умов регулюючий вплив держави може мати не лише позитивний, а й негативний ефект. Тож кожний крок держави на шляху розширення своїх повноважень повинен мати економіко-правове обґрунтування. І тому варто доводити не лише те, що держава має виключне право на регулювання суспільного життя у країні, а й те, що держава спроможна активізувати НТП суб'єктів господарювання з метою здійснення структурних реформ в економіці країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Научно-техническая политика зарубежных стран : в 3 т. / ред. кол. А.Н. Шлепаков и др. Киев : Наукова думка, 1987. Т. 2. 295 с.
2. Мамутов В.К., Чувпило О.О. Господарче право зарубіжних країн : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Ділова Україна, 1996. 352 с.
3. Делягин М.Г. Мировой кризис: общая теория глобализации : курс лекций. Москва : ИНФРА-М, 2003. 768 с.
4. Формування та розвиток моделі корпоративного управління в трансформаційній економіці : навчальний посібник / за заг. ред. П. В. Круша. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 264 с.
5. Литовченко М.В. Регулювання процесів злиття і поглинання в контексті економічної безпеки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Чернігів, 2012. 20 с.
6. Андрущенко І.Г. Державне регулювання злиття і поглинання компаній. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 215–219.
7. Крючков Л.В. Міжнародні корпоративні стратегії злиття і поглинання у високотехнологічних секторах економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Київ, 2006. 20 с.
8. Версаль Н.І. Фінансові методи державного регулювання банківської діяльності : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». Київ, 2001. 19 с.
9. Щербакова Н.В. Правове регулювання злиття та приєднання господарських товариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». Донецьк, 2006. 20 с.